

Kontrollkäik SA-sse Tartu Ülikooli Kliinikumi õendusabi osakond

(1) Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 09.04.2014 etteteatamata SA Tartu Ülikooli Kliinikumi spordimeditsiini ja taastusravikliiniku statsionaarse õendusabi osakonda.

SA Tartu Ülikooli Kliinikumi (edaspidi TÜK) spordimeditsiini ja taastusravikliiniku statsionaarse õendusabi osakonnas (edaspidi ka *osakond*) osutatakse iseseisvat õendusabiteenust.

TÜK-le on antud tegevusluba õendusabiteenuse osutamiseks 75 voodikohal. Kontrollkäigu ajal kasutas õendusabiteenust 64 inimest. Patsientidega vahetult tegelevatest töötajatest oli kontrollkäigu ajal tööl osakonna juhataja, arst-konsultant, neli õde, kaheksa hooldajat, tegevusterapeut, sotsiaaltöötaja, sidumisõde ja hingehoidja.

Õiguskantsler osakonda varasemalt kontrollinud ei olnud.

(2) Õiguskantsler kontrollis, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni,¹ kas osakonnas on tagatud õendusabiteenust saavate isikute põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigul pöörasid õiguskantsleri nõunikud kõrgendatud tähelepanu patsientide vabaduspõhiõiguse tagamisele ja nende kohtlemisele. Samuti kontrollisid nõunikud õendusabiteenuse osutamiseks nõusoleku olemasolu ja selle dokumenteerimist. Kontrollkäigu kestel külastasid õiguskantsleri nõunikud osakonna ruume, vestlesid osakonna töötajate ja patsientidega ning tutvusid juhuvalikul patsientide raviandmetega. Intervjueeritud patsiendid olid rahul osakonna ja selle töökorraldusega. Eriti olid patsiendid rahul töötajate ja vajadusel abi kiire kättesaadavusega. Probleeme patsiendid välja ei toonud.

Kontrollkäigul osales õendusabi ekspert, kes tõi oma arvamuses muu hulgas välja, et töötajate töövõtted hooldustoimingute tegemisel olid professionaalsed. Olemas olid abivahendid ja neid rakendati patsientide vajadusi arvestavalt. Osakonnas oli välja töötatud ja edukalt rakendatud kukkumise ja traumade vältimise profülaktilised meetmed ja dokumenteerimise kord ning tegevusjuhised lamatiste tekkimise vältimiseks, tekkepõhjuste väljaselgitamiseks, analüüsimiseks, registreerimiseks, raviks ja ravi dünaamika jälgimiseks. Veel tõi ekspert välja, et patsiendi seisundi ja toimetuleku hindamine on õenduslugudes täidetud hästi ja põhjalikult.

(4) Õiguskantsleri seisukoht

¹ Piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärlikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artikli 4 järgi on riigi ennetusametusele õigus külastada kohti, kus hoitakse või võidakse hoida isikuid, kellel on võetud vabadus avalikku võimu teostava asutuse korralduse alusel, sellise asutuse toetusel või sõnaselgel või vaikival nõusolekul. „Vabaduse võtmine“ tähendab siinjuures /.../ ametiasutuse korraldusel isiku mis tahes vormis kinnipidamist, /.../ või paigutamist riiklikku või eraõiguslikku järelevalveasutusse, kust isikul ei ole lubatud oma tahte kohaselt lahkuda. Viide sellele, et õendusabi(hooldusravi)teenusel olevate isikute vabaduspõhiõigusi võidakse riigi teadmisel piirata, ilmnes nii [Terviseameti 2011. aasta analüüsist hooldusraviteenuse osutate kohta](#) kui ka [Eesti Patsientide Esindusühingu 2011. aasta kokkuvõttest hooldusravis esinenud juhtumite kohta](#). Õiguskantsleri läbiviidud kontrollkäigud näitavad, et oht vabaduspõhiõiguse piiramisele on täiesti olemas, mistõttu kontrollib õiguskantsler riigi ennetusametuse õendusabiteenuse osutajate tegevust.

Kontrollkäigu tulemusel tuvastas õiguskantsler osakonnas järgnevad probleemid, millele ta soovib tähelepanu juhtida:

- osakonna ruumides, muu hulgas palatites, on patsientide jälgimiseks kasutusel ulatuslik videovalve (p 4.1)
- patsientide privaatsus pole piisavalt tagatud (p .4.2)

(4.1) Videovalve kasutamine

Ringkäigul selgus, et osakonnas on patsientide jälgimiseks kasutusel videovalve. Kaameratest saab kõikides üksustes jälgida üksuse koridore ja palateid (välja arvatud 6 hospiitsi palatit 7-le patsiendile). Kaamerate pilt on reaajas jälgitav kõikide üksuste õepostides ning videopilt salvestatakse. Salvestatud videopilti on võimalik vabalt järelvaadata 30 päeva. Videovalve kasutamise asjaolust teavitamiseks oli osakonna sissepääsude juurde paigutatud teavitavad sildid.

[Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) (edaspidi PS) § 19 lõikes 1 sisalduv üldine vabaduspõhisõigus tagab isikule õiguse informatsioonilisele enesemääramisele, mis muu hulgas tähendab, et isik on õigustatud ise otsustama kas ja kui palju tema kohta andmeid kogustakse, salvestatakse ning avalikustatakse. Selleks, et isik saaks neid põhiõigusi tõhusalt igapäevaste vastu maksma panna, kohustab PS § 13 lõikes 1 sätestatud üldine kaitseõigus riiki looma selleks asjakohase normistiku.

Isikuandmete töötlemisel kaitseb füüsilise isiku põhiõigust informatsioonilisele enesemääramisele [isikuandmete kaitse seadus](#) (edaspidi IKS). Üldjuhul on isikuandmete töötlemine lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti (IKS § 10 lg 1). IKS § 12 lõike 1 järgi peavad nõusolekus olema selgelt määratletud andmed, mille töötlemiseks luba antakse, andmete töötlemise eesmärk ning isikud, kellele andmete edastamine on lubatud, samuti andmete kolmandatele isikutele edastamise tingimused ning andmesubjekti õigused tema isikuandmete edasise töötlemise osas. IKS § 12 lõike 2 järgi peab nõusolek olema kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, välja arvatud kui see ei ole andmetöötluse erilise viisi tõttu võimalik.

IKS § 14 sätestab isikuandmete töötlemise tingimused ilma andmesubjekti nõusolekuta. Tervishoiuteenuseid saavate isikute jälgimine videovalve teel teenuse osutamise asukohas võib puudutada isiku delikaatseid isikuandmeid IKS § 4 lõike 2 mõttes.² Seaduse § 14 lõike 3 järgi võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmetikku kasutada üksnes isikute või vara kaitseks ning juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eesmärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötluse korral jälgimisseadmetiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine.

IKS § 14 lõike 3 alusel videovalve kasutamine eeldab, et:

² IKS § 4 lõike 2 järgi on delikaatsed isikuandmed: 1) poliitilisi vaateid, usulisi ja maailmavaatelisi veendumusi kirjeldavad andmed, välja arvatud andmed seadusega ettenähtud korras registreeritud eraõiguslike juriidiliste isikute liikmeks olemise kohta; 2) etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed; 3) andmed terviseseisundi või puude kohta; 4) andmed pärilikkuse informatsiooni kohta; 5) biomeetrilised andmed (eelkõige sõrmejälje-, peopesajälje- ja silmairisekujutus ning geenandmed); 6) andmed seksuaalelu kohta; 7) andmed ametiühingu liikmelisuse kohta; 8) andmed süüteo toimepanemise või selle ohvriks langemise kohta enne avalikku kohtuistungit või õigusrikkumise asjas otsuse langetamist või asja menetluse lõpetamist.

- 1) oht varale või isikutele on eelnevalt selgelt määratletud ning selle tõsidust ja realiseerumise tõenäosust on põhjalikult hinnatud;
- 2) analüüsitud on, millised oleksid alternatiivsed meetmed konkreetse ohu tõrjumiseks;
- 3) kui alternatiivseid meetmeid ohu tõrjumiseks ei ole või ei annaks nende kasutamine võrreldavat tulemust või oleksid ebamõistlikult koormavad, siis on analüüsitud, kas jälgimisseadmete kasutamine on ohu tõsidust ja tõenäosust arvesse võttes proportsionaalne meede;
- 4) jälgimisseadmed valitakse ja seadistatakse minimaalsuse põhimõttest lähtuvalt;
- 5) videovalve kasutamisest teavitatakse korrektselt vastavalt IKS § 14 lõike 3 nõuetele.³

Nagu öeldud, selgus kontrollkäigul, et osakonnas on olenemata vajadusest kõik isikud allutatud osakonnas viibimise ajal videokontrollile, sh jälgitakse patsiente videokaamerate abil kõikides palatites (välja arvatud 6 hospiitsi palatit). Osakonna juhataja selgituste järgi on videovalve vajalik patsientide efektiivseks jälgimiseks ning ohujuhtumite ennetamiseks ja ärahoidmiseks. Samuti on videovalve abil võimalik hiljem tuvastada osakonnas aset leidnud ohujuhtumite ja muu taolise asjaolusid.

Õiguskantsleri hinnangul ei saa siiski inimväärikuse ja õiguse eraelu puutumatusetele niivõrd mahukas piiramine (nagu seda on kaamerate paigaldamine kõikidesse palatitesse, välja arvatud 6 hospiitsi palatit) isiku nõusolekuta ilma igal konkreetsel juhul vajalikkuse ja põhjendatuse kaalumiseteta olla eesmärgipärane.

Kuigi osakonna üldkasutatavates ruumides (nt koridorid) ei pruugi videovalve kasutamine kujutada niivõrd suurt isiku põhiõiguste riivet, tuleb ka nendes ruumides jälgimisseadmetiku kasutamisel siiski kontrollida, kas selleks õiguslikku alust sisaldava IKS § 14 lõike 3 kõik ülal nimetatud eeldused on täidetud. Teisisõnu, osakonna üldkasutatavates ruumides videovalve kasutamiseks on õiguslik alus IKS § 14 lg 3 näol olemas, kui TÜK on hinnanud jälgimissüsteemi kasutamise tingimuste vastavust IKS §-s 6 sätestatud isikuandmete töötlemise põhimõtetele (eelkõige minimaalsuse ning eesmärgipärasuse põhimõtte osas).

Tulenevalt eeltoodust soovib õiguskantsler osakonnas viia sisse süsteem, mis tagab, et igal konkreetsel juhul, mil isik ei ole andnud enda kirjalikku nõusolekut tema palatis videovalve kasutamiseks, kaalutakse videovalve kohaldamise vajalikkust ja ulatust. Selline otsus peaks läbipaistvuse ja kontrollitavuse huvides olema tehtud igakordselt iga isiku puhul kirjalikult taasesitatavas vormis. Videovalve rakendamise otsus peaks olema kehtiv vaid konkreetse ajavahemiku jooksul, mille saabumisel tuleb otsus ümber vaadata.⁴

(4.2.) Privaatsuse tagamine

Vestluste käigus selgus, et haiglal pole piisavalt sirme, mida saaks kasutada patsientide privaatsuse tagamiseks hügieenitoimingute tegemisel (nt mähkmete vahetusel, potitooli kasutamisel).

³ Vt Andmekaitse Inspeksioon. Kaamerate kasutamise juhised, lk 12. Kättesaadav: <http://www.aki.ee/et/uudised/uudiste-arhiiv/ uut-kodulehel-kaamerate-kasutamise-juhised>.

⁴ Täiendavalt tuleks osakonnas läbi mõelda, kuidas on tagatud delikaatseid isikuandmeid sisaldavate videosalvestiste turvaline säilitamine.

PS §-st 10 tuleneb inimväärikuse põhimõte, mis on põhiseaduse üks põhiprintsiipidest. Ka Riigikohus on öelnud, et „[i]nimväärikus on kõigi isiku põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse eesmärk”.⁵ Inimväärikuse põhimõttest tuleneb keeld sundida inimest tingimustesse, mis tema kui inimese väärikust alandaks. Kui inimene peab hügieenitoiminguid tegema või taluma, et neid tehakse, kaaspatsientide ees, riivab see inimese väärikust ning selliseid olukordi tuleb vältida.

Eeltoodu tõttu soovitan Teil tagada, et hügieenitoimingute või intiimsemat laadi protseduuride tegemisel kasutataks sirme või muid patsiendi privaatsust võimaldavaid abivahendeid.

(5) Kokkuvõte

Õiguskantsler teeb kontrollkäigu tulemusel isikute põhiõiguste ja -vabaduste tagamiseks SA-le Tartu Ülikooli Kliinikum järgnevad soovitused:

- rakendada osakonnas süsteemi, mis tagab, et olukorras, kus isik ei ole andnud nõusolekut videovalve kasutamiseks palatis, kaalutaks igal konkreetsel juhul videovalve kohaldamise vajalikkust ja ulatust;
- tagada, et hügieenitoimingute või intiimsemat laadi protseduuride tegemisel kasutataks sirme või muid patsiendi privaatsust võimaldavaid abivahendeid.

Õiguskantsler palub SA-lt Tartu Ülikooli Kliinikum teavet tehtud soovituste täitmise kohta **hiljemalt 29.08.2014.**

⁵ Riigikohtu halduskolleegiumi otsus 22.03.2006, [3-3-1-2-06](#), p 10.